

KREIL

DOMSTOLENS DOM
den 11 januari 2000 *

I mål C-285/98,

angående en begäran enligt artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG), från
Verwaltungsgericht Hannover (Tyskland), att domstolen skall meddela ett
förhandsavgörande i det vid den nationella domstolen anhängiga målet mellan

Tanja Kreil

och

Förbundsrepubliken Tyskland,

angående tolkningen av rådets direktiv 76/207/EEG av den 9 februari 1976 om
genomförandet av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om
tillgång till anställning, yrkesutbildning och befordran samt arbetsvillkor (EGT
L 39, s. 40; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 191), särskilt artikel 2,

* Rättegångsspråk: tyska.

meddelar

DOMSTOLEN

sammansatt av ordföranden G.C. Rodríguez Iglesias, avdelningsordförandena J.C. Moitinho de Almeida och L. Sevón samt domarna P.J.G. Kapteyn, C. Gulmann, J.-P. Puissochet (referent), G. Hirsch, H. Ragnemalm och M. Wathelet,

generaladvokat: A. La Pergola,
justitiesekreterare: byrådirektören L. Hewlett,

med beaktande av de skriftliga yttranden som har inkommit från:

- T. Kreil, genom advokaten J. Rothardt, Soltau,
- Tysklands regering, genom W.-D. Plessing, Ministerialrat, förbundsekonomiministeriet, och C.-D. Quassowski, Regierungsdirektor, samma ministerium, båda i egenskap av ombud,
- Europeiska gemenskapernas kommission, genom juridiske rådgivaren J. Grunwald, i egenskap av ombud,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att muntliga yttranden har avgivits vid sammanträdet den 29 juni 1999 av: T. Kreil, företrädd av J. Rothardt, Tysklands regering, företrädd av C.-D. Quas-

sowski, Italiens regering, företrädd av D. Del Gaizo, avvocato dello Stato, Förenade kungarikets regering, företrädd av J.E. Collins, Assistant Treasury Solicitor, i egenskap av ombud, biträdd av N. Pleming, QC, och kommissionen, företrädd av J. Grunwald,

och efter att den 26 oktober 1999 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Verwaltungsgericht Hannover har genom beslut av den 13 juli 1998, som inkom till domstolens kansli den 24 juli 1998, i enlighet med artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG) ställt en fråga om tolkningen av rådets direktiv 76/207/EEG av den 9 februari 1976 om genomförandet av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om tillgång till anställning, yrkesutbildning och

befordran samt arbetsvillkor (EGT L 39, s. 40, svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 191, nedan kallat direktivet), särskilt artikel 2.

- 2 Denna fråga har uppkommit i en tvist mellan Tanja Kreil och Förbundsrepubliken Tyskland angående ett beslut att neka Tanja Kreil anställning vid Bundeswehr med tjänstgöring i underhållsförband (vapenelektronik).

Tillämpliga bestämmelser

- 3 Artikel 2.1, 2.2 och 2.3 i direktivet har följande lydelse:

”1. I följande bestämmelser skall likabehandlingsprincipen innebära att det inte får förekomma någon som helst diskriminering på grund av kön, vare sig direkt eller indirekt, särskilt med hänvisning till äktenskaplig status eller familjestatus.

2. Detta direktiv skall inte hindra medlemsstaterna att utesluta från dess tillämpningsområde den yrkesverksamhet och i förekommande fall den utbild-

ning som leder till denna, för vilken arbetstagarnas kön är avgörande på grund av verksamhetens natur eller det sammanhang där den utförs.

3. Detta direktiv skall inte påverka bestämmelser om skydd för kvinnor, särskilt vid graviditet och moderskap.”

4 I artikel 9.2 i direktivet anges att ”[m]edlemsstaterna skall med jämna mellanrum utvärdera den yrkesverksamhet som nämns i artikel 2.2 för att mot bakgrund av den sociala utvecklingen avgöra, om det är berättigat att bibehålla ifrågavarande undantag. De skall underrätta kommissionen om resultaten av denna utvärdering”.

5 Artikel 12a i Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Förbundsrepubliken Tysklands grundlag) har följande lydelse:

”1. Män kan från och med 18 års ålder förpliktas att göra värnplikt inom armén, federala gränspolisens eller civilförsvaret.

...

4. Om behovet av tjänster inom civila sjukvårdsanläggningar och militärsjukhus under krigstillstånd inte kan uppfyllas på frivillig grund, kan kvinnor mellan 18 och 55 år i lag eller genom lag förpliktas till sådan tjänstgöring. Kvinnorna skall under inga omständigheter inneha vapentjänst.”

-
6. Möjligheterna för kvinnor att få tillträde till militär anställning i Bundeswehr regleras bland annat av 1§ andra stycket i Soldatengesetz (lag om militärens ställning, nedan kallad SG) och av 3a§ i Soldatenlaufbahnverordnung (förordning om karriär inom militären, nedan kallad SLV), enligt vilka kvinnor endast kan anställas på frivillig grund och enbart som sjukvårdare eller militärmusiker.

Twisten i målet vid den nationella domstolen

7. Tanja Kreil, som är utbildad elektroingenjör, anmälde sig år 1996 till frivillig tjänstgöring i Bundeswehr och uttryckte därvid önskemål om att få tjänstgöra i

underhållsförband (vapenelektronik). Hennes ansökan avlogs av rekryteringscentrum, och senare även av Bundeswehrs personalhuvudkontor, på den grunden att lagen utestänger kvinnor från militära anställningar som innebär användning av vapen.

- 8 Tanja Kreil väckte talan vid Verwaltungsgericht Hannover (förvaltningsdomstol i Hannover) och hävdade bland annat att det förhållandet att avslagsbeslutet uteslutande grundades på hennes könstillhörighet stred mot gemenskapsrätten.
- 9 Eftersom Verwaltungsgericht Hannover ansåg att en tolkning av direktivet var nödvändig för att lösa tvisten, beslutade den att vilandeförklara målet och ställa följande fråga till domstolen:

”Står föreskrifterna i 1 § andra stycket tredje meningen i Soldatengesetz (lag om militärens ställning) av den 15 december 1995 (*BGBI.* I s. 1737), senast ändrad genom lag av den 14 december 1997 (*BGBI.* I s. 2846) och 3a § i Soldatenlaufbahnverordnung (förordning om karriär inom militären), i dess lydelse enligt kungörelsen av den 28 januari 1998 (*BGBI.* I, s. 326), enligt vilka kvinnor som anmäler sig till frivillig tjänstgöring inte får tilldelas annan befattning än sjukvårdare eller militärmusiker och inte i något fall får inneha vapentjänst, i strid med rådets direktiv 76/207/EEG av den 9 februari 1976, särskilt artikel 2.2 i detta direktiv?”

Tolkningsfrågan

- 10 Den hänskjutande domstolen har ställt frågan för att få klarhet i huruvida direktivet utgör hinder för tillämpningen av sådana nationella bestämmelser som

de tyska bestämmelserna i fråga, vilka utestänger kvinnor från vapentjänst inom militären och som endast tillåter kvinnor att tjänstgöra som sjukvårdare eller militärmusiker.

- 11 Tanja Kreil har gjort gällande att en sådan utestängning utgör direkt diskriminering i strid med direktivet. Hon anser att det inte är förenligt med gemenskapsrätten att en lag eller en förordning hindrar en kvinna från att få tillträde till det yrke som hon önskar utöva.

- 12 Den tyska regeringen anser däremot att gemenskapsrätten inte utgör hinder för de aktuella bestämmelserna i SG och SLV, vilka är förenliga med de konstitutionella bestämmelser som förbjuder kvinnor att inneha vapentjänst. Enligt den tyska regeringen omfattas försvarsmakten i princip inte av gemenskapsrätten, utan regleras av den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken och omfattas av medlemsstaternas suveränitet. Vidare anser den tyska regeringen att, även om man antar att direktivet är tillämpligt på försvarsmakten, de aktuella bestämmelserna, som begränsar kvinnors tillträde till vissa tjänster i Bundeswehr, kan rättfärdigas med stöd av artikel 2.2 och 2.3 i direktivet.
- 13 Den italienska och den brittiska regeringen, som har yttrat sig muntligen, hävdar i huvudsak att beslut som avser försvarsmaktens organisation och stridsduglighet faller utanför fördragets tillämpningsområde. I andra hand har dessa regeringar gjort gällande att artikel 2.2 i direktivet under vissa omständigheter gör det möjligt att utestänga kvinnor från tjänster inom stridsförband.

- 14 Kommissionen anser att direktivet, som är tillämpligt på anställningsförhållanden inom den offentliga sektorn, är tillämpligt på anställningsförhållanden inom försvarsmakten. Enligt kommissionen kan inte artikel 2.3 i direktivet berättiga till ett starkare skydd för kvinnor gentemot risker som angår män och kvinnor i lika hög grad. Vad gäller frågan huruvida den tjänst som Tanja Kreil sökte är en sådan verksamhet vars natur och sammanhang, enligt artikel 2.2 i direktivet, kräver att den utförs av män och inte av kvinnor, ankommer det enligt kommissionen på den nationella domstolen att besvara denna fråga med iakttagande av proportionalitetsprincipen och med beaktande av dels det utrymme för skönsmässiga bedömningar som varje medlemsstat har med anledning av sina särskilda kännetecken, dels det förhållandet att principen om likabehandling av kvinnor och män skall genomföras fortlöpande.
- 15 I enlighet med vad domstolen konstaterade i punkt 15 i domen av den 26 oktober 1999 i mål C-273/97, Sirdar (REG 1999, s. I-7403), ankommer det på medlemsstaterna, som skall besluta om lämpliga åtgärder för att säkerställa inre och yttre säkerhet, att besluta om organisationen av försvarsmakten. Det betyder emellertid inte att sådana beslut helt och håller måste falla utanför gemenskapsrätten.
- 16 Såsom domstolen redan har konstaterat är det nämligen endast artiklarna 36, 48, 56, 223 (nu artiklarna 30 EG, 39 EG, 46 EG och 296 EG i ändrade lydelse) och 224 (nu artikel 297 EG) i fördraget som innehåller undantag för situationer där allmän säkerhet är hotad, och dessa artiklar avser exceptionella och väl avgränsade fall. Härav kan man inte sluta sig till att det skulle finnas ett generellt förbehåll i fördraget som utesluter alla sådana åtgärder från gemenskapsrättens tillämpningsområde som vidtas med hänvisning till allmän säkerhet. Om man erkände att det fanns ett sådant förbehåll, vid sidan av de specifika villkoren i fördragets bestämmelser, skulle man riskera att undergräva gemenskapsrättens tvingande karaktär och dess enhetliga tillämpning (se i detta

hänseende dom av den 15 maj 1986 i mål 222/84, Johnston, REG 1986, s. 1651, svensk specialutgåva, volym 8, s. 597, punkt 26, och domen i det ovannämnda målet Sirdar, punkt 16).

- 17 Begreppet allmän säkerhet, i den mening som avses i de ovannämnda bestämmelserna i fördraget, omfattar både en medlemsstats inre säkerhet, såsom i det ovannämnda målet Johnston, och dess yttre säkerhet, såsom i det ovannämnda målet Sirdar (se i detta hänseende dom av den 4 oktober 1991 i mål C-367/89, Richardt och "Les Accessoires Scientifiques", REG 1991, s. I-4621, punkt 22, svensk specialutgåva, volym 11, av den 17 oktober 1995 i mål C-83/94, Leifer m.fl., REG 1995, s. I-3231, punkt 26, och domen i det ovannämnda målet Sirdar, punkt 17).
-
- 18 Vidare avser vissa av undantagen i fördraget endast reglerna om fri rörlighet för varor, personer och tjänster men inte de sociala bestämmelserna i fördraget, dit den princip om likabehandling av kvinnor och män som Tanja Kreil har åberopat hör. I enlighet med fast rättspraxis har denna princip allmän giltighet, och direktivet är tillämpligt på anställningsförhållanden inom den offentliga sektorn (se dom av den 21 maj 1985 i mål 248/83, kommissionen mot Tyskland, REG 1985, s. 1459, punkt 16, av den 2 oktober 1997 i mål C-1/95, Gerster, REG 1997, s. I-5253, punkt 18, och domen i det ovannämnda målet Sirdar, punkt 18).
- 19 Av detta följer att direktivet är tillämpligt på en situation som i det förevarande målet vid den nationella domstolen.
- 20 Enligt artikel 2.2 i direktivet har medlemsstaterna möjlighet att från dess tillämpningsområde utesluta yrkesverksamhet för vilken arbetstagarnas kön är avgörande på grund av verksamhetens natur eller det sammanhang i vilket den utförs. Det skall dock påpekas att bestämmelsen utgör ett undantag från en i direktivet fastställd individuell rättighet och därför skall tolkas restriktivt (se domarna i de ovannämnda målen Johnston, punkt 36, och Sirdar, punkt 23).

- 21 Domstolen har således exempelvis erkänt att könet kan vara av avgörande betydelse för sådana anställningar som avser vårdare på kriminalvårdsanstalt (dom av den 30 juni 1988 i mål 318/86, kommissionen mot Frankrike, REG 1988, s. 3559, punkterna 11—18) och för viss verksamhet, såsom polisiär verksamhet vid allvarliga interna störningar (domen i det ovannämnda målet Johnston, punkterna 36 och 37) eller för tjänster inom vissa speciella stridsförband (domen i det ovannämnda målet Sirdar, punkterna 29—31).
- 22 En medlemsstat kan, med utgångspunkt i enskilda fall, förbehålla kvinnor eller män sådana verksamheter samt den utbildning som leder därtill. I så fall är medlemsstaterna i enlighet med artikel 9.2 i direktivet skyldiga att med jämna mellanrum utvärdera verksamheten i fråga för att mot bakgrund av den sociala utvecklingen avgöra om undantaget från direktivets allmänna regler alltjämt kan bibehållas (se domarna i de ovannämnda målen Johnston, punkt 37, och Sirdar, punkt 25).
- 23 Vid fastställandet av räckvidden för ett undantag från en grundläggande rättighet, såsom likabehandlingen av kvinnor och män, måste dessutom, såsom domstolen påpekade i punkt 38 i domen i det ovannämnda målet Johnston och i punkt 26 i domen i det ovannämnda målet Sirdar, hänsyn tas till proportionalitetsprincipen, som är en allmän princip i gemenskapsrätten. Enligt denna princip får undantagen inte gå utöver gränserna för vad som är lämpligt och nödvändigt för att uppnå det eftersträfvade målet samt skall likabehandlingsprincipen så långt det är möjligt förenas med de krav på allmän säkerhet som bestämmer villkoren för den ifrågavarande verksamhetens utförande.
- 24 De nationella myndigheterna har dock, beroende på omständigheterna, ett visst utrymme för skönsmässig bedömning när de beslutar om åtgärder som de anser är nödvändiga för att säkerställa allmän säkerhet i en medlemsstat (se domarna i de ovannämnda målen Leifer m.fl., punkt 35, och Sirdar, punkt 27).

- 25 Det skall därför, i enlighet med vad domstolen anförde i punkt 28 i domen i det ovannämnda målet *Sirdar*, undersökas om de åtgärder som de nationella myndigheterna har vidtagit, i enlighet med deras utrymme för skönsmässig bedömning, under omständigheterna i förevarande fall i själva verket syftar till att säkerställa allmän säkerhet och om de är lämpliga och nödvändiga för att uppnå det målet.
- 26 Såsom har konstaterats i punkterna 5, 6 och 7 i denna dom grundas beslutet att neka käranden i målet vid den nationella domstolen anställning vid det förband i Bundeswehr där hon önskade arbeta på bestämmelser i tysk rätt som helt utestänger kvinnor från militära anställningar som innebär användning av vapen och som endast tillåter kvinnor att tjänstgöra som sjukvårdare eller militärmusiker.
- 27 En sådan uteslutning, vilken tillämpas på nästan samtliga militära anställningar i Bundeswehr, kan med beaktande av dess räckvidd inte anses utgöra en sådan undantagsregel som är berättigad på grund av de ifrågavarande anställningarnas särskilda natur eller det särskilda sammanhang där de utförs. De undantag som föreskrivs i artikel 2.2 i direktivet kan endast avse särskilda verksamheter (se i detta hänseende domen i det ovannämnda målet *kommissionen mot Frankrike*, punkt 25).
- 28 Med beaktande av försvarsmaktens särskilda natur, kan det förhållandet att anställda inom försvarsmakten kan bli tvungna att använda vapen för övrigt inte i sig rättfärdiga att kvinnor utestängs från militära anställningar. Såsom den tyska regeringen har anfört finns det inom de verksamheter i Bundeswehr som är öppna för kvinnor introduktionskurser i vapenhantering i syfte att lära personalen inom dessa verksamheter att försvara sig själva och hjälpa andra.

- 29 Även med beaktande av de behöriga myndigheternas utrymme för skönsmässig bedömning vad gäller möjligheten att bibehålla undantaget i fråga, har dessa myndigheter därför inte rent allmänt kunnat anse, inte utan att åsidosätta proportionalitetsprincipen, att samtliga vapenförband i Bundeswehr fortfarande skall bestå enbart av män.
- 30 Vad slutligen beträffar en eventuell tillämpning av artikel 2.3 i direktivet, som den tyska regeringen också har åberopat, har denna bestämmelse, i enlighet med domstolens uttalande i punkt 44 i domen i det ovannämnda målet Johnston, till syfte att garantera dels skyddet av kvinnans fysiska tillstånd, dels det särskilda förhållandet mellan modern och barnet. Denna bestämmelse gör det alltså inte möjligt att utestänga kvinnor från en anställning med motiveringen att kvinnor skall ges större skydd än männen från sådana risker som berör kvinnor och män i lika hög grad och som skiljer sig från de särskilda skyddsbehov för kvinnor som angetts uttryckligen.
- 31 Av detta följer att en total uteslutning av kvinnor från all militär anställning som innebär användning av vapen faller utanför ramen för en sådan särbehandling som i enlighet med artikel 2.3 i direktivet är tillåten för att skydda kvinnor.
- 32 Svaret på frågan blir följaktligen att direktivet utgör hinder för tillämpningen av sådana nationella bestämmelser som de tyska bestämmelserna i fråga, vilka generellt utestänger kvinnor från militära anställningar som innebär användning av vapen och som endast tillåter kvinnor att tjänstgöra som sjukvårdare eller militärmusiker.

Rättegångskostnader

- 33 De kostnader som har förorsakats av den tyska, den italienska och den brittiska regeringen samt kommissionen, vilka har inkommit med yttranden till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN

— angående den fråga som genom beslut av den 13 juli 1998 har ställts av Verwaltungsgesicht Hannover — följande dom:

Rådets direktiv 76/207/EEG av den 9 februari 1976 om genomförandet av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om tillgång till

anställning, yrkesutbildning och befordran samt arbetsvillkor utgör hinder för tillämpningen av sådana nationella bestämmelser som de tyska bestämmelserna i fråga, vilka generellt utesluter kvinnor från militära anställningar som innebär användning av vapen och som endast tillåter kvinnor att tjänstgöra som sjukvårdare och militärmusiker.

	Rodríguez Iglesias		Moitinho de Almeida
Sevón	Kapteyn	Gulmann	Puissochet
Hirsch	Ragnemalm		Wathelet

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 11 januari 2000.

R. Grass

G.C. Rodríguez Iglesias

Justitiesekreterare

Ordförande